MAŁGORZATA
WRZOSEK

Niegdyś wykorzystywana do składowania towarów przez szczecińskich kupców, wielokrotnie przekształcana i rozbudowywana, jej historia mocno związana jest z rozwojem szczecińskiego portu handlowego. Łasztownia – bo o niej mowa – pełniąca głównie rolę wyspy przemysłowej, była siedzibą wielu firm, fabryk i instytucji, należących do znamienitych rodzin kupieckich czy armatorskich.

Fragment fotografii lotniczej z 1937 r. z przepiękną panoramą Łasztowni.

Stara Rzeźnia Miejska

Panorama zabudowań Rzeźni Miejskiej.

Zabudowa mieszkalna była tutaj skromna i ciasna, zasiedlona przez ubogie rodziny rzemieślnicze i robotnicze. Wzdłuż Odry zlokalizowane były stare, średniowieczne spichlerze, budynki magazynowe i place składowe. Wszystko usytuowane na długich działkach, leżących prostopadle do rzeki Odry, sięgających aż do Parnitzstraße (ul. Władysława IV). W głębi tych działek położone były dodatkowe zabudowania gospodarcze, takie jak stajnie, składy, szopy czy warsztaty. Znajdujący się obok, niezwykle malowniczy zakątek – leżący między przedłużeniem Speicherstraße (ul. Zbożowa) od południa, a terenem Rzeźni Miejskiej (od północy) – to Schiffbaulastadie (ul. Stocznia, dawniej Łasztownia Stoczniowa). W tej historycznej części wyspy, zwanej kiedyś Małą Łasztownią, istniały warsztaty szkutnicze, place składowe i smolarnie. Na zachowanej fotografii widać także zespół niewielkich,

skromnych, barokowych kamieniczek, które tworzyły wyjątkowo urokliwy klimat tej przemysłowej części wyspy. W dalszej, północnej części, rozpościera się rozległa panorama na zespół budynków Städtischer Schlacht- und Viehhof, czyli miejskiej rzeźni.

Decyzja o wybudowaniu nowoczesnej rzeźni zapadła w 1885 r. i była odpowiedzią na stale rosnące potrzeby zaopatrzenia w mięso. Pomimo szybko uzyskanej zgody na jej budowę, akceptacja ze strony władz miasta została wydana dopiero 16 grudnia 1886 r. Twórcami tego projektu – nawiązującego do powstałych wcześniej, nowatorskich rzeźni w Hanowerze, Chemnitz czy Lipsku – byli: szczeciński radca budowlany Konrad Kruhl oraz mistrz budowlany urzędu rejencji C. Schmidt. Budowę rozpoczęto w 1889 r., a jej koszt szacowano na ponad 361 tys. marek.

Zespół budynków umiejscowiono w północnej części wyspy – Am Dunzig 1–3 (ul. Wendy), w oddaleniu od zabudowy mieszkalnej, z dogodną komunikacją na terenie o powierzchni 2,4 hektara. W latach 1891–1892 ukończono prace murarskie, a w latach 1892–1893 wykończono wnętrza i wybrukowano ulice. Gotowy był wówczas zakład przeróbki krwi (rozbudowany w latach dwudziestych XX w.), budynek administracyjny i mieszkalny, portiernia oraz stajnia, które ulokowano od strony frontowej Am Dunzig. W stajni zainstalowano osiemnaście stanowisk dla koni pociągowych, dodatkowe pomieszczenie gospodarcze przeznaczono na sprzęt konny, obok znajdowała się wozownia i pomieszczenie z wybiegiem dla psów.

Za ogrodzeniem znajdowała się główna ulica komunikacyjna zakładu – Hauptstraße. W głębi, prostopadle do ulicy, wzniesiono hale uboju świń, nierogacizny i bydła oraz obory i chlewnie. Obora – wzniesiona w latach 1891–1893 z przeznaczeniem dla bydła – mogła pomieścić sześćdziesiąt sztuk zwierząt. Nadzorował je oborowy, który dysponował usytuowanym pośrodku budynku specjalnym ogrzewanym pomieszczeniem, wyposażonym w okna do obserwacji.

W starej hali uboju bydła na piętrze, oprócz pomieszczeń dla mistrzów rzeźnickich, w ryzalicie frontowym, znajdował się specjalny pokój dla żydowskiego rzeźnika, który dokonywał uboju rytualnego w hali. Samą halę podzielono na dwie części – w części zachodniej dokonywano uboju, natomiast we wschodniej schładzano mięso. Poddasze pierwotnie użytkowano jako skład paszy, w latach późniejszych urządzono tam chłodnię. Planowano tutaj ubój do 12 tys. sztuk bydła rocznie.

Hala uboju świń została wzniesiona w latach 1891–1892, natomiast prace wykończeniowe we wnętrzu prowadzono do 1893 r. Wewnątrz znajdowały się dwie sale do badań mikroskopowych oraz pokoje dla mistrzów rzeźnickich. Na piętrze ulokowano pokój mistrza rzeźnickiego, dwa ustępy oraz laboratorium.

Główna ulica komunikacyjna na terenie Rzeźni Miejskiej.

Kolejna hala – przeznaczona do ubojni cieląt i baranów, wybudowana w latach 1891–1892 – posiadała na piętrze w ryzalicie szatnie i pokoje dla czeladników. Przeznaczona była na ubój do 50 tys. sztuk cieląt i baranów rocznie.

Sąsiedni obiekt wybudowano w latach 1891–1892 z przeznaczeniem na nierogaciznę (owce i świnie). Do końca 1893 r. wykonano wszystkie prace we wnętrzu budynku. Hale podzielono na dwie części i wyposażono w specjalny pokój dla oborowego, umiejscowiony w środkowej części.

Następny pas zabudowy oddzielała od hal kolejna ulica – Schlachthof

Nowoczesna hala ubojni bydła.

Straße. Tutaj wzniesiono pomieszczenia sanitarne i gospodarcze: maszynownię, kotłownię, gnojownik, płuczkarnię jelit oraz ubojnię dla chorych zwierząt. W latach 1891–1892 wzniesiono

Teren Rzeźni Miejskiej na planie z 1904 r.

oczyszczalnię jelit, którą wyposażono w dwie kadzie do wyprawiania flaków, umieszczone na środku pomieszczenia oraz 22 odciągi tłuszczu i 32 koryta do spłukiwania. Wzniesiony na początku lat dziewięćdziesiątych XIX w. niewielki budynek z przeznaczeniem na gnojownik, został znacznie przebudowany w latach dwudziestych XX w.

Znajdująca się obok hala sanitarno-rzeźnicza powstała w pierwszym etapie budowy (1891–1892) z przeznaczeniem na ubój chorych zwierząt (bydła i koni). W drugim etapie wzniesiono budynek restauracji oraz ubojni świń. W latach 1894–1895 wykonano prace ziemne oraz palowanie przygotowujące do budowy, w dwóch kolejnych latach (1896–1897) oba budynki ukończono w stanie surowym, a w 1899 r. oddano do użytku. Ubojnia dla świń została wzniesiona na terenie dawnych dzierżaw miejskich. Jej skrzydło wschodnie służyło do uboju zwierząt, w skrzydle północnym zainstalowano zaplecze techniczne, na drugiej kondygnacji umieszczono pomieszczenia biurowe.

Budynek chlewni (późniejsza hala sprzedaży świń) zbudowano w końcu

Okazały budynek restauracji, w którym mieściła się również giełda.

XIX w. W latach 1896–1897 wykonano palowanie i fundamenty przygotowujące do wzniesienia obiektu, w kolejnym roku ukończono prace wykończeniowe, a w 1899 r. oddano go do użytku.

Halę bydlęcą wzniesiono w drugim etapie budowy na terenie dawnych dzierżaw miejskich. W latach 1896–1897 przygotowano palowanie i fundamenty, do 1898 r. została ukończona w stanie surowym, z przeznaczeniem na 220 sztuk bydła. Kolejną oborę wzniesiono tuż obok, w 1897 r., z przeznaczeniem na żywiec cielęcy. Wówczas ostatecznie ukończono brukowanie ulic i żwirowanie terenu. Była już podciągnięta sieć kanalizacyjna i wodociągowa. W latach 1898–1899 wzniesiono kolejny budynek przeznaczony później na stajnię dla chorych koni oraz bydła.

Budowa rzeźni oficjalnie została ukończona w lipcu 1898 r. W 1899 r. odnotowano ubój 108 tys. sztuk zwierząt, z czego połowa dotyczyła świń, pozostałe stanowiły owce i bydło.

W 1900 r. ukończono budowę muru. Po przebudowaniu starej oczyszczalni jelit i dobudowaniu tam kolejnego obiektu w 1911 r., w rzeźni zainstalowano maszynę do wytwarzania lodu. Maszynownię i kotłownię rozbudowano w 1907 r. o nową chłodnię z 47 komorami chłodniczymi, przeznaczonymi dla różnych rodzajów mięsa.

W 1915 r. powstało zadaszenie pomiędzy starym i nowym budynkiem chłodni, rok później – ubojnia krów. W latach 1915–1916 wybudowano nowoczesną halę ubojni bydła, którą usytuowano od strony Parnitzstraße. Koszt jej budowy wyniósł 317 tys. marek, natomiast wyposażenia – 119 tys. marek. Wyposażona została m.in. w czternaście dźwigów i dwa wagony kolejki, zamontowano wewnątrz 755 metrów ciągów transportowych.

W 1925 r. poddano rozbudowie stary budynek chlewni. Wówczas – jako największy budynek rzeźni – został przeznaczony na halę sprzedaży świń. W 1933 r. powstały plany budowy nowoczesnej oczyszczalni ścieków – dotychczasowa, wybudowana w 1893 r., nie spełniała już ówczesnych wymagań. Koszt poprowadzenia odrębnej kanalizacji szacowano na 302 tys. marek, bez oczyszczalni ścieków. Nowa oczyszczalnia miała powstać w ciągu

Fragment fotografii lotniczej z 1937 r. z panoramą terenu Rzeźni Miejskiej i opisem funkcji poszczególnych budynków.

dwunastu miesięcy we wschodniej części na niezabudowanym terenie, z możliwością ewentualnej, późniejszej rozbudowy.

Zespół budynków rzeźni swoją przemysłową i folwarczną architekturą nawiązuje do sąsiednich obiektów, znajdujących się na terenie portowym. Kompleks z pierwszego założenia rzeźni posiada starannie opracowane elewacje z żółtej ceramicznej cegły w połączeniu z dekoracją architektoniczną, jak lizeny i gzymsy wykonane z czerwonej cegły. Otwory okienne przesklepiono łukiem odcinkowym z czerwonej cegły, a parapety i fryzy opracowano z ceramicznych kształtek lub płytek. Obiekty dwukondygnacyjne zwieńczono gzymsem kostkowym i nakryto dachami dwuspadowymi. Budynki administracyjne posiadały elewacje z żółtej cegły, przeplatane wąskimi, poziomymi pasami wykonanymi z czerwonej cegły, jak i dekoracyjnie opracowane obramienia okienne. Budynki te nakryto dachem czterospadowym.

Fragment elewacji ściany szczytowej budynku restauracji, przedstawiający datę budowy i herb Szczecina.

Niezwykle bogato opracowano elewację w budynku restauracji i giełdy. Obiekt rozplanowano na nieregularnym rzucie, a elewację oblicowano czerwoną cegłą z tynkowanymi na biało ściankami. Dodatkowo przyozdobiono go herbami, datą budowy (1897) oraz dekoracją w postaci kwiatów i winorośli. Bryłę nakryto wysokim spadzistym dachem z lukarnami. Pozostałe budynki, wybudowane w latach późniejszych, wykonano z czerwonej cegły ceramicznej, w partiach jasno tynkowane z użyciem form i detali historycznych.

Kompleks zabudowań przetrwał wojenne bombardowania. Niestety, po 1945 r. wyburzono gmach restauracji oraz budynek mieszkalny.